

POLICY BRIEF – Romi između siromaštva i sistema

Tema: Socijalna uključenost Roma, pristup radu, stanovanju, obrazovanju, zdravstvu i institucionalnoj zaštiti

Fokus: romska zajednica u Zavidovićima i mogući modeli podrške po uzoru na austrijska iskustva

Namijenjeno: lokalnim zajednicama, centrima za socijalni rad, službama za zapošljavanje, školama, domovima zdravlja, ministarstvima za ljudska prava, obrazovanje, rad i socijalnu zaštitu, romskim organizacijama i organizacijama civilnog društva

1. Sažetak problema

Dokumentarni film Gerila.info o Romima u Zavidovićima prikazuje naselje u kojem su siromaštvo, nezaposlenost, loši uslovi stanovanja i izostanak institucionalne pomoći svakodnevnica, a ne izuzetak. Kroz priče Avdije Huskića, Nusreta Seferovića i Redže Seferovića vidi se da problem Roma nije samo pitanje niskih primanja, nego začarani krug siromaštva, diskriminacije, lošeg obrazovanja, nesigurnog stanovanja, zdravstvene nesigurnosti i političke zloupotrebe. U tekstu se navodi izjava da je od više od hiljadu Roma u Zavidovićima zaposlen tek jedan, što pokazuje razmjere socijalne isključenosti u toj lokalnoj zajednici.¹

Slučaj Zavidovića nije izolovan. U zajedničkoj izjavi UN-a, EU-a i Misije OSCE-a u BiH iz aprila 2026. navodi se da su Romi i dalje najranjivija i najugroženija manjina u zemlji, suočena sa diskriminacijom, antiromskim rasizmom i socijalnom isključenošću. Procjenjuje se da u BiH živi oko 50.000 Roma, a nejednak pristup obrazovanju, zdravstvu, stanovanju, vodi, sanitarnim uslovima, socijalnoj zaštiti i zapošljavanju produbljuje dugoročnu marginalizaciju.²

2. Zašto je ovo javni problem?

Položaj Roma u BiH ne može se svesti samo na „socijalni slučaj“. Riječ je o kombinaciji siromaštva, diskriminacije i institucionalnog propusta. Kada dijete ne ide u vrtić, kasnije teže prati školu. Kada nema završenu školu, teže dobija posao. Kada nema posao, nema stabilna primanja. Kada nema primanja, živi u lošim uslovima. Kada živi u lošim uslovima, teže čuva zdravlje, šalje djecu u školu i izlazi iz siromaštva. Tako se problem prenosi sa jedne generacije na drugu.

Posebno zabrinjava obrazovanje. UN, EU i OSCE navode da je učešće romske djece u ranom i predškolskom obrazovanju ispod 2%, da je u osnovnu školu uključeno 69,3% romske djece, dok je u srednju školu uključeno samo 23%, odnosno 18% romskih djevojčica. To znači da sistem gubi romsku djecu već na početku obrazovnog puta.

¹ <https://www.gerila.info/romi-u-zavidovicima-dokumentarni-film-kad-imas-jedes-kad-nemas-ne-jedes/>

² <https://bosniaherzegovina.un.org/en>

Ovaj problem je važan i za evropski put BiH. EU Delegacija u BiH je 2025. naglasila da BiH mora pokazati da efikasno štiti prava manjina, uključujući prava Roma, te da postoje strategije i akcioni planovi, ali da su ključni dosljedna primjena, jasna odgovornost i mjerljivi rezultati. Evropska komisija je istakla da su pomaci u stanovanju pozitivni, ali da su praznine u obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvu i borbi protiv diskriminacije i dalje veoma velike.³

3. Šta pokazuje primjer Zavidovića?

Primjer Zavidovića pokazuje četiri ključna problema.

Prvo, siromaštvo je svakodnevno i duboko. Izjava Avdije Huskića „Kad imam, jedem, kad nemam, ne jedem“ najbolje pokazuje da se mnoge romske porodice nalaze ispod minimuma dostojanstvenog života. Kada nakon računa od socijalne pomoći ostane 20 ili 30 KM, socijalna zaštita ne izvlači porodicu iz siromaštva, nego samo održava preživljavanje.

Drugo, stanovanje je pitanje bezbjednosti. Nusret Seferović govori o neuslovnom i opasnom objektu naslonjenom na njegov dom i izostanku reakcije lokalnih vlasti. To pokazuje da stambeni problem Roma nije samo pitanje komfora, nego pitanje zdravlja, sigurnosti i osnovne zaštite porodice.

Treće, nezaposlenost nije samo ekonomski problem. Ako je u zajednici od više od hiljadu Roma zaposlen tek jedan, onda se ne radi samo o individualnoj nezainteresovanosti za rad, nego o sistemskoj barijeri: nedovoljnom obrazovanju, diskriminaciji na tržištu rada, slabom pristupu programima zapošljavanja i nedostatku lokalnih posrednika koji bi povezali Rome sa poslodavcima.

Četvrto, Romi su često politički vidljivi samo kada su im glasovi potrebni. Redžo Seferović u dokumentarcu upozorava da se o Romima najviše vodi evidencija u predizbornim kampanjama, kada se „traži i kupuje glas“. To ukazuje na zloupotrebu siromaštva i političku instrumentalizaciju zajednice koja bi trebalo da bude ravnopravan učesnik u odlučivanju.

4. Šta BiH može naučiti od Austrije?

Gerila podcast iz Beča sa romskom aktivistkinjom Usnijom Buligović otvara važnu razliku: probleme Roma ne treba posmatrati samo kao etničko pitanje, nego i kao socijalno pitanje koje zahtijeva konkretne politike u obrazovanju, zapošljavanju, zdravstvu, stanovanju i političkom učešću. Suština je da se problem najprije prikaže kroz ličnu priču iz BiH, a zatim se kroz primjer Austrije otvori pitanje šta se može promijeniti.⁴

Austrijski model nije idealan i ne može se doslovno prenijeti u BiH, ali pokazuje nekoliko korisnih principa. Evropska komisija navodi da je austrijska strategija za integraciju Roma dio

³ https://www.eeas.europa.eu/delegations/bosnia-and-herzegovina/eu-confirms-its-commitment-improving-roma-inclusion-bih-new-eur-12-million-programme_en

⁴ <https://www.gerila.info/romi-izmedju-siromastva-i-sistema-sta-bih-moze-nauciti-od-austrije/>

šire politike socijalne inkluzije, a kao lokalne inovativne pristupe ističe romske školske asistente i savjetovanje i obuku odraslih radi povećanja zapošljivosti.⁵

Ključna pouka za BiH je jednostavna: integracija Roma ne može se svesti na jednokratne pomoći, humanitarne pakete ili projekte bez nastavka. Potrebni su stalni lokalni mehanizmi: školski asistenti, posrednici za zapošljavanje, zdravstveni medijatori, stambena podrška, pravna pomoć i direktno uključivanje Roma u planiranje mjera koje se odnose na njih.

5. Šta već postoji, ali nije dovoljno?

BiH ima strateške dokumente i akcione planove za Rome. Akcioni plan za socijalnu inkluziju Roma i Romkinja u BiH za period 2021–2025. usklađen je sa EU okvirom za ravnopravnost, uključivanje i učešće Roma 2020–2030. Prethodno su postojali akcioni planovi za periode 2009–2012, 2013–2016. i 2017–2020.⁶

Problem je u provedbi i finansiranju. Analiza EU-Monitoring.ba navodi da je prema podacima iz 2020. bilo registrovano 3.880 nezaposlenih Roma, dok su podaci Svjetske banke i UNDP-a iz Regionalnog istraživanja o Romima pokazivali da je zaposleno samo 11% radno sposobnih Roma, a da je 86% mladih Roma od 16 do 24 godine bilo izvan obrazovanja, zaposlenja ili obuke. Isti izvor navodi da su sredstva za provedbu akcionog plana bila nedovoljna i da je za zapošljavanje 2022. bilo predviđeno samo 200.000 KM umjesto planiranih 600.000 KM.

To znači da se jaz između plana i stvarnog života nastavlja. Strategije postoje, ali porodice u naseljima poput onog u Zavidovićima i dalje ne vide dovoljno konkretne promjene.

6. Ključni zaključak

Problem Roma u BiH nije nedostatak svijesti da problem postoji, nego nedostatak stalnog, lokalnog i mjerljivog sistema podrške. Romi se ne mogu uključiti u društvo kroz povremene projekte, ako istovremeno nemaju pristup školi, poslu, zdravstvenoj zaštiti, sigurnom stanovanju i zaštiti od diskriminacije.

Zato lokalne zajednice treba da pređu sa modela „pomoći kada se problem vidi“ na model stalnog rada sa zajednicom: lokalni romski medijatori, evidencija potreba, individualni planovi za porodice, obrazovna podrška djeci, aktivne mjere zapošljavanja odraslih i odgovorno budžetiranje.

⁵ https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/roma-eu/roma-equality-inclusion-and-participation-eu-country/austria_en

⁶ <https://eu-monitoring.ba/en/what-is-the-impact-of-the-action-plan-for-social-inclusion-of-roma-in-bih/>

7. Preporuke

a) Uvesti lokalne romske medijatore

Svaka lokalna zajednica sa značajnijom romskom populacijom treba da ima najmanje jednog romskog medijatora ili medijatoricu. Njihova uloga bila bi da povezuju porodice sa školama, centrima za socijalni rad, domovima zdravlja, službama za zapošljavanje i opštinskim službama. Medijator ne smije biti samo projektna pozicija, nego dio lokalnog sistema.

b) Napraviti lokalnu mapu potreba romskih porodica

Opštine i gradovi treba da imaju ažurirane podatke o broju romskih porodica, djeci koja ne idu u školu, osobama bez zdravstvenog osiguranja, porodicama bez sigurnog stanovanja, nezaposlenim osobama i domaćinstvima bez osnovnih uslova za život. Savjet Evrope je 2025. naglasio da su sistemsko prikupljanje podataka i odgovorno budžetiranje preduslovi za efikasnu provedbu i praćenje mjera za Rome.⁷

c) Uvesti školske asistente i ranu obrazovnu podršku

Zbog vrlo niskog učešća romske djece u predškolskom obrazovanju i velikog pada upisa u srednju školu, prioritet mora biti obrazovanje. Potrebni su školski asistenti, besplatan prevoz, užina, školski pribor, podrška roditeljima i posebno praćenje djevojčica koje napuštaju školovanje. Austrijsko iskustvo sa romskim školskim asistentima može biti koristan model za lokalnu primjenu.

d) Povezati socijalnu pomoć sa zapošljavanjem i obukama

Socijalna pomoć sama ne rješava problem ako ljudi ostaju bez prilike da rade. Službe za zapošljavanje treba da kreiraju posebne programe za Rome: obuke za deficitarna zanimanja, subvencionisano zapošljavanje, mentorstvo kod poslodavca, podršku za samozapošljavanje i praćenje nakon zaposlenja. Posebnu pažnju treba posvetiti mladima koji nisu ni u obrazovanju, ni na obuci, ni zaposleni.

e) Rješavati stanovanje kao pitanje zdravlja i sigurnosti

Neuslovno stanovanje ne smije se tretirati kao privatni problem siromašne porodice. Potrebni su lokalni programi sanacije opasnih objekata, legalizacije gdje je moguće, priključaka za vodu i struju, socijalnog stanovanja i hitne intervencije kada objekat ugrožava život porodice. EU je 2025. navela da je stanovanje oblast u kojoj ima određenog napretka, ali da ostale oblasti i dalje značajno zaostaju.

f) Uvesti zdravstvene medijatore

Porodice koje žive u siromaštvu često ne koriste zdravstveni sistem na vrijeme. Zdravstveni medijatori mogu pomagati u prijavi na osiguranje, odlasku na preglede, vakcinaciji djece,

⁷ <https://www.coe.int/en/web/sarajevo/-/bosnia-and-herzegovina-defining-priorities-for-roma-social-inclusion-until-2030>

preventivnim pregledima žena i praćenju hroničnih bolesti. To je posebno važno za porodice koje nemaju dokumente, prevoz ili povjerenje u institucije.

g) Zaštititi Rome od političke zloupotrebe

Lokalne izborne komisije, centri za socijalni rad, nevladine organizacije i mediji treba da prate i javno prijavljuju zloupotrebu siromaštva Roma u predizbornim periodima. Kupovina glasova, pritisci i kratkoročna pomoć u zamjenu za političku podršku moraju biti tretirani kao oblik institucionalne i političke eksploatacije.

h) Uključiti Rome u odlučivanje

Mjere za Rome ne treba pisati bez Roma. U lokalnim komisijama, radnim grupama i savjetodavnim tijelima moraju biti predstavnici romske zajednice, posebno žene i mladi. Savjet Evrope je u procesu definisanja prioriteta do 2030. istakao važnost demokratskog upravljanja i jačanja učešća Roma u javnom i političkom životu.

8. Minimalni model koji lokalna zajednica može pokrenuti u roku od šest mjeseci

Lokalna zajednica može pokrenuti pilot-program u četiri koraka:

- 1) Lokalni romski medijator — osoba iz zajednice koja povezuje porodice i institucije.
- 2) Mapa potreba — evidencija porodica bez posla, sigurnog stanovanja, zdravstvenog osiguranja i djece izvan škole.
- 3) Porodični plan podrške — za najugroženije porodice: škola, posao, zdravlje, stanovanje i socijalna pomoć u jednom planu.
- 4) Mjesečni javni izvještaj — broj uključenih porodica, djece vraćene u školu, osoba upućenih na posao ili obuku, riješenih zdravstvenih i stambenih problema.

Ovakav model ne zahtijeva čekanje nove državne strategije. Može početi lokalno, uz partnerstvo opštine, škole, doma zdravlja, centra za socijalni rad, službe za zapošljavanje i romskih organizacija.

9. Indikatori uspjeha

- broj romskih porodica uključenih u lokalni program podrške;
- broj djece uključene u predškolsko i osnovno obrazovanje;
- broj djece koja nastavljaju srednju školu;
- broj romskih djevojčica koje ostaju u obrazovanju;
- broj osoba koje su dobile zdravstveno osiguranje;
- broj porodica kojima je poboljšano stanovanje;

- broj Roma uključenih u obuke, javne radove ili zaposlenje;
- broj prijavljenih i procesuiranih slučajeva diskriminacije;
- broj Roma uključenih u lokalne radne grupe i procese odlučivanja;
- iznos lokalnog budžeta namijenjenog za provedbu mjera, ne samo za jednokratnu pomoć.

10. Završna poruka

Romi u Zavidovićima ne traže privilegije, nego osnovne uslove za život: posao, sigurnu kuću, školu za djecu, zdravstvenu zaštitu i institucije koje ih ne vide samo kada su izbori. Dokumentarac Gerila.info pokazuje posljedice dugogodišnje nebrige, a podcast iz Austrije otvara pitanje šta se može uraditi drugačije.

BiH već ima strategije, akcione planove i međunarodnu podršku. Ono što nedostaje jeste lokalna provedba koja se vidi u životu konkretnih ljudi. Prvi korak nije velika reforma, nego jednostavna promjena pristupa: od povremene pomoći ka stalnoj podršci; od evidencije pred izbore ka evidenciji potreba; od govora o Romima ka odlučivanju zajedno sa Romima.